

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет романської філології і перекладу
Кафедра іспанської і новогрецької філології та перекладу

Допущено до захисту

«__» _____ року

Завідувач кафедри

_____ *Олена ЗАЛЕСНОВА*

КУРСОВА РОБОТА

з філології на тему:

«Арабське панування на Піренейському півострові та його вплив на іспанську мову
і культуру»

Студентки групи Млі01-21

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.051 Романські мови і літератури

(переклад включно), перша -іспанська

Освітня програма Іспанська мова і література, друга
іноземна мова, переклад

Сьомки Поліни Юріївни (ПІБ)

Науковий керівник:

Бобчинець Любов Іванівна

(науковий ступінь, вчене звання, ПІБ)

Чотирибальна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Члени комісії:

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Київ 2024
АНОТАЦІЯ

Курсова робота присвячена дослідженню арабського панування на Піренейському півострові та його впливу на іспанську мову і культуру. Робота розкриває процеси поширення ісламу в Європі під час Середньовіччя, зокрема вплив арабської культури на іспанське суспільство та мову. Досліджуються основні події Реконкісти та відвоювання Піренейів від арабського панування, а також аналізується довгостроковий культурологічний вплив ісламського чинника на Іспанію.

У роботі висвітлено історичний контекст та здійснено детальний аналіз впливу ісламської культури на різноманітні аспекти іспанської культури. Починаючи від мистецтва та архітектури, дослідження розглядає унікальні архітектурні пам'ятки, зокрема мечеті та палаци, що стали невід'ємною частиною культурного ландшафту Іспанії. Вплив арабської мови на розвиток іспанської є значним, що проявляється в запозиченні багатьох слів та фраз, які стали органічною частиною сучасної іспанської мови.

Дослідження розкриває, як арабське панування внесло свій внесок у формування культурної спадщини Іспанії, зокрема в літературі, музиці, гастрономії та фольклорі. Також розглядається вплив ісламських наукових досягнень та освітніх традицій на іспанське суспільство того часу, що сприяло розквіту знань у різних галузях.

Основні висновки роботи показують, що арабське панування справило суттєвий вплив на формування сучасної іспанської культури та мови, а також культурної спадщини країни. Цей вплив відчувається й сьогодні, надаючи Іспанії її унікальний характер та відрізняючи її від інших країн Європи.

Ключові слова: арабське панування, Піренейський півострів, ісламська культура, іспанська мова, Реконкіста, культурний вплив, середньовіччя, архітектура, мистецтво, історія, Іспанія.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ВПЛИВ ІСЛАМУ В ЄВРОПІ В УМОВАХ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	6
1.1. Захоплення Піренейського півострова	6
1.2. Особливості релігійного протистояння мусульман і християн.....	13
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	16
РОЗДІЛ 2. ВІДВОЮВАННЯ ПІРЕНЕЇВ	17
2.1. Виникнення іспано-християнських держав і початок Реконкісти.....	17
2.2. Реконкіста XI-XIII століттях.....	21
2.3. Наслідки Реконкісти	24
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	29
РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ІСЛАМСЬКОГО ЧИННИКУ НА ІСПАНІЮ.....	30
3.1. Вплив арабської культури на культуру Іспанії.....	30
3.2. Вплив арабської мови на іспанську крізь історичну призму.....	35
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	37
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40

ВСТУП

Актуальність теми. Арабське панування в Іспанії, також відоме як ісламський або мавританський період, тривало більш ніж вісім століть, із 711 до 1492 р. Цей період мав значний вплив на іспанську історію, культуру та мову.

Лінгвістичний вплив арабської мови зробив значний внесок у формування і розвиток іспанської мови. Багато слів, виразів і фраз іспанської мови мають арабське походження, і вивчення цього впливу дає змогу краще зрозуміти етимологію іспанської мови та її розвиток протягом століть.

Актуальність для сьогодення полягає в розумінні впливу арабського панування на Іспанію може допомогти сучасним іспанцям, студентам, які вивчають іспанську культуру, краще зрозуміти свою ідентичність, спадщину та місце у світі.

Арабське панування на Піренейському півострові (711–1492 рр.) є важливим історичним періодом, який вплинув на розвиток іспанської мови та культури. Вивчення цього періоду дозволяє краще зрозуміти сучасний культурний ландшафт Іспанії, зокрема зміни в мові, мистецтві, архітектурі та інших сферах. Дослідження впливу арабського панування допомагає також прослідкувати взаємодію між різними культурами та їхній внесок у формування сучасної ідентичності Іспанії.

Об'єкт дослідження – арабське панування на Піренейському півострові та його вплив на іспанську мову і культуру.

Предмет дослідження – історичний, мовний і культурний вплив арабського панування на Іспанію.

Метою курсової роботи є висвітлення теоретико-історичних аспектів арабського панування на Піренейському півострові та його впливу на іспанську мову і культуру.

Завдання курсової роботи:

- проаналізувати захоплення Піренейського півострова;

- визначити особливості релігійного протистояння мусульман і християн;
- охарактеризувати виникнення іспано-християнських держав і початок Реконкісти;
- розглянути Реконкіста XI-XIII століттях;
- визначити наслідки Реконкісти;
- проаналізувати вплив арабської культури на культуру Іспанії;
- виявити вплив арабської мови на іспанську крізь історичну призму.

Методи курсової роботи. Основні методичні засади даної роботи – це загальні наукові й емпіричні методики вивчення явищ і процесів. Під час вивчення теоретичних засад цього непростого історичного періоду використовувались методики синтезування, аналізування для конкретизації об'єкта дослідження.

Структура роботи дослідження складається із вступу, трьох розділів, що мають підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 41 сторінках друкованого тексту.

У вступі зазначається актуальність теми, та хто її досліджував. Перший розділ досліджує поширення ісламу в Європі під час Середньовіччя, зокрема проникнення ісламської культури на Піренейський півострів. Він висвітлює історичний контекст арабського панування та його вплив на суспільство, мову, релігію та інші аспекти життя. Другий розділ присвячений процесу відвоювання Піренейського півострова від арабського панування, що включає основні події Реконкісти. Він аналізує політичні, соціальні та культурні аспекти цього процесу та його вплив на майбутній розвиток Іспанії. Третій розділ досліджує довгостроковий вплив ісламської культури на іспанське мистецтво, архітектуру, мову та інші сфери культури. Він зосереджується на внеску ісламської спадщини в сучасну ідентичність Іспанії та її культурну спадщину.

РОЗДІЛ 1. ВПЛИВ ІСЛАМУ В ЄВРОПІ В УМОВАХ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

1.1. Захоплення Піренейського півострова

У квітні 711 року перша група мусульман висадила на півдні Іспанії. Скориставшись тим, що король Родерік був відсутній на півночі, мусульмани створили опорний пункт на місці пізнішого міста Альхесірас. Отримавши звістку про напад мусульман, Родерік поспішив на південь, щоб напасти на них у долині Ріо-Барбате. Мусульмани отримали 5000 чоловік підкріплення, і частина армії Родеріка покинула короля на полі бою. Родерік загинув на полі бою. Ця поразка послабила східногетське королівство як централізовану систему, а опір мусульман залишався локальним, і мусульманські загони очолював Тарікібн Зіяд [1, с.82].

Війська Тарікібн Зіяда легко захопили Толедо, столицю Вестготського королівства, і розташувалися там на зиму; у жовтні окремих загін із 700 кавалеристів здався в Кордові.

У горах Астурії, далеко на півночі Іспанії, виникло невелике королівство, яке підготували іспанські християни (718 р.).

Арабське завоювання готської Іспанії відбувалося в той час, коли посилювався процес феодалізації. Цей процес прискорився потужною манізацією Іспанії, де раби і колоністи становили основну масу безпосередніх товаровиробників; до VII століття варварська знать або витіснила рабовласницький клас, або стала його власницею. Вільні вестготські громади були швидко підпорядковані знаті, що стала землевласником незабаром після завоювання південної Галлії та Іспанії. Залежне від феодалізму селянство формувалося в основному за рахунок послуг вільних (іспанських римлян і германців) і колоністів. Араби відбирали землі у вестготів у іспансько-римської знаті, церкви і королівських фінансів. Багато вестготських феодалів утікало в гірські райони Астурії і Піренеїв на півночі. Селяни здебільшого залишалися на колишніх місцях і спочатку навіть відчували полегшення.

Однак селяни залишалися особисто залежними від землі й сплачували феодалну ренту. Крім того, вони сплачували податки своїм завойовникам. Гніт, спричинений феодалними зобов'язаннями і державними податками, сьогодні ставав дедалі важчим, і цей тягар ще більше поглиблювався спалахами мусульманського релігійного фанатизму проти завойованого християнського населення.

Араби й бербери, що оселилися в Іспанії, обтяжувалися своєю залежністю від далекого халіфату й необхідністю ділитися спільними доходами від завойованих земель у 743 р. берберські племена в Іспанії повстали проти халіфату. Астурійське королівство використало ці міри, розширивши свої кордони до річки Дуеро. Після падіння династії Омейядів (750 р.)

Омейяди правили Іспанією з 756 по 1031 рік.

Найбільшої політичної могутності Кордовський емірат досяг за часів правління халіфа Абдар-Рахмана III (912-961). Перші два десятиліття правління Абдар-Рахмана прикметні не лише відновленням єдності Аль-Андалуса, а й успішною боротьбою з християнськими королівствами Леоні-Наваррану на півночі Іспанії. Можливо, на ослаблення цих держав певною мірою вплинув розпад імперії Каролінгів, але не виключено також, що правителі виявилися менш дієздатними, ніж їхні попередники й послідовники. Як би там не було, експедиції Абдар-Рахмана у 920 і 924 роках поклали край набігам християн на мусульманські території, але правління Раміро II Леонського (932-950 рр.) призупинило поширення ісламського впливу [2].

У 939 році Абдар-Рахман увірвався до Леона з великою армією, чисельність якої оцінювалася в 100000 чоловік, і зустрів Рамірова біля Сіманкаса, недалеко від сучасного Вальядоліду. Через кілька днів попередньої розвідки Раміров ретельно викопав рило (кандак) у притулок мусульманської армії, що дало їй змогу врятуватися та зазнати тяжкої поразки. Хоча ця поразка не була непоправною, вона завдала серйозного удару по гордості Аббардара Рахмана. Раміров скористався своїм успіхом і заселив християн під

Саламанкою, проте незабаром довелося відбити спроби Кастилії поглинути його країну, і Аббардар-Рахман незабаром перетворив свою військову міць на політичний вплив.

Після смерті Раміро II в 950 році внутрішні розбіжності сильно послабили християнські держави, і в період з 951 по 961 рік влада і вплив Абдар-Рахмана зросли, як ніколи раніше. Гегемонію (або сюзеренітет) Абдар-Рахмана та його наступників визнали король Леону, Наваррське королівство, графи Кастилії та Барселони, причому це визнання не було оформлено офіційно, але підкріплювалося виплатою щорічної данини. У той же час більшу частину укріплень зруйнували або передали мусульманам. Таким чином, з 960 року і до кінця XIX століття мусульманський контроль над Піренейським півостровом був повнішим, ніж будь-коли раніше.

У 929 році Кордовський емірат було перейменовано на Кордовський халіфат. Велике значення для економічного і культурного розвитку Іспанії за часів арабського панування мав розвиток міст (Севілья, Кордова, Валенсія, Гранада і Толедо), побудованих за античності, що збереглися за часів Вестготії: у X столітті в Кордові налічувалося 113000 будинків і майже 500000 мешканців [3, с.18].

У другій половині X століття знову загострилася боротьба між двома групами - служилою і місцевою аристократією, обидві з яких належали центральній державній структурі. Кордовський халіф створив постійну армію, що складалася з рабів (мамлюків, або гула). Рабів, для яких халіф створив постійну армію, продавали до Іспанії работорговці, більшість з яких були вихідцями зі слов'янських та інших племінних етнічних груп Східної Європи. У арабській Іспанії всіх молодих воїнів-рабів називали слов'янами («асакаліба» арабською).

Араби, підтримуючи стосунки з розвиненими країнами Сходу, збагатили сільське господарство Іспанії. Це були риси, цукровий очерет, фінікові пальми, гранатові дерева і шовковиця. Розвиток іригаційних каналів у арабський період також зробив значний внесок у розвиток сільського

господарства, процвітало виноградарство і виноробство. Також розвивалося скотарство (здебільшого розведення овець). Велику роль в економіці відігравали гірничі справа та різні ремесла (виробництво шовку, тканин, зброї, скла, кераміки, виробів зі шкіри, предметів розкоші та ганчіркового паперу).

Міста арабської Іспанії зазнали значного розвитку: уже в X столітті тут налічувалося 400 міст, а в X столітті Кордова, столиця арабської держави, стала одними з найбільших центрів ремесла, торгівлі та культури в Європі. Арабська Іспанія мала потужний флот, що сприяло активній торгівлі з Африкою, Італією, Візантією та Левантом. Сухопутна торгівля також велася з усією Францією і Ломбардією. Основними статтями експорту були сільськогосподарські продукти, продукція гірничодобувної промисловості та ремісничі вироби. Важливе значення мала і торгівля роботою. Розвивалася і внутрішня торгівля [4].

В економічному відношенні мусульманська Іспанія була процвітаючим регіоном ранньосередньовічної Європи. У південній частині півострова були розвинені і іригаційні системи, що значно підвищило врожайність традиційних культур (зернових, винограду та ін.) і дало можливість почати вирощувати нові культури (цукровий очерет, рис, вільяску, деякі овочі та фрукти). У центральних регіонах набуло поширення вівчарство за рахунок перевипасу худоби. Багато завойовників оселилися в містах, які незабаром ставали центрами торгівлі та ремесел. Аль-Андалу прославився своїми текстилем, керамікою, металічними та шкіряними виробами. Незважаючи на складні взаємини з мусульманським світом, арабська Іспанія брала активну участь у середземноморській торгівлі, а її гроші оберталися на величезній території від Індії до Ірландії. До завоювання християнами у XV столітті економічний процвітання вирізняв Аль-Андалус, і місто стало привабливим об'єктом для воєнних кампаній місто стало привабливим об'єктом для воєнних кампаній.

Соціальна система Аль-Андалуса ілюструє регіональні особливості феодалізму. У сільському господарстві переважали селяни, а

сільськогосподарських земель було мало. Прив'язаність селян до землі та пов'язані з цим тяжкі форми особистої залежності не були розвинені.

Селяни зазвичай орендували свою землю на жорстких умовах (до двох третин земельного доходу) у великих землевласників (вояків, чиновників, придворних тощо), які жили в містах, і сплачували великі податки державі. На відміну від інших західноєвропейських країн раннього Середньовіччя, платежі стягували здебільшого готівкою.

Політичний розвиток Аль-Андалуса був відносно нестабільним, навіть у період халіфату, коли централізація й адміністрація були добре розвинені. Правителі окремих територій, особливо прикордонних, часто домагалися значної автономії від Кьордови. Розбіжності між різними племенами арабів та між арабами й берберами призводили до постійних повстань. Непростими були стосунки між завойовниками і місцевим населенням. Значна частина населення прийняла іслам, інші перейняли мови та культуру маврів, зберігши свою релігію (їх називали мосалаб, тобто арабізовані). Однак ці мешканці не були повністю рівноправними й частенько повставали, особливо в періоди посилення ісламського релігійного фанатизму. Головним центром цих повстань було місто Толедо.

Високорозвинена міська цивілізація мусульманської Іспанії послужила основою для безпрецедентного культурного розвитку Західної Європи в ранньому Середньовіччі. У світських і релігійних школах Кордови, Севільї та Толедо викладали право, філософію та історію, тут же навчалися їм мігранти з християнської Європи. Бібліотека халіфату в Кордові містила понад 400000 томів, включно з перекладами античних і візантійських авторів. Праці андалузських вчених-перекладачів відігравали важливу роль у формуванні європейської середньовічної науки, сюжети і художні прийоми іспано-арабської літератури активно запозичували письменники та поети інших країн, а арабська лексика збагачувала всі європейські мови, особливо іспанську та португальську.

Таким чином, економічні успіхи арабської Іспанії супроводжувалися культурним підйомом. У Йордові була величезна бібліотека й університет. Багато інших міст країни також славилися своїми бібліотеками. Вища освіта в арабській Іспанії була однією з найбільш ранніх у Європі. Значного розвитку набули такі науки, як медицина, математика та географія. У арабській Іспанії жили два найвидатніших прогресивних філософи того часу: ібн-Рошд (Аверроес) і Маймонід. Мистецтво чи література, особливо поезія, процвітали в Іспанії в той час, коли культурний рівень в інших країнах Західної Європи був ще дуже низьким.

Арабська культура в Іспанії не лише вплинула на Європу, а й посіла важливе місце у світовій історії культури. Завдяки Кордовському халіфату європейські країни познайомилися (у перекладах) з працями арабських учених з математики, астрономії, географії, фізики, алхімії, медицини, анатомії, зоології та філософії. Захід ознайомився (переважно через латинські переклади арабської) з численними працями давньогрецьких мислителів і вчених. Високого рівня досягло іспанське будівництво: знаменита мечеть у Кордові, побудована у VIII-X століттях і перетворена на християнську церкву у XIII столітті; палац Альгамбра правителів Гранади (XIII-XV століття); палац-фортеця Алькасар у Севільї (XII століття) [5, с.108].

Етнічний склад арабської Іспанії був дуже різноманітний: там проживали іспанські римляни, вестготи, араби, бербери та євреї. Деякі іспанські римляни прийняли іслам і частково зберегли римську мову, інші вивчили арабську і прийняли християнство.

Араби називали свої нові володіння на Піренейському півострові «Аль-Андалус», що є викривленням слова «вандалізм», і, як вважають, походить від «вандали», цю назву застосовували лише для тієї частини півострова, що перебувала під контролем мусульман.

Для арабів Аль-Андалус був лише однією з провінцій (або частиною провінції) величезної імперії, що простягалася від Аль-Андалуса та Марокко до Середньої Азії та Пенджаба. Імперією керував халіфат («наступник»).

Халіфи вважалися тимчасовими спадкоємцями світської влади Мухаммада. Перші чотири наступники Мухаммеда правили з 632 по 661 рік відомі як халіфи «правого шляху» (рашидуни); з 661 по 750 рік халіфатом правили Омеййси, гілка мекканського роду Курайш. Омейяди були гілкою мекканського племені Курайш і найбільшими мекканськими купцями за життя Мухаммада. Халіфи Омейяди зробили своєю столицею Дамаск, але їхній двір часто розташовувався в інших палацах у Сирії.

Правління Омейядів в Андалусі було автократичним. Влада була зосереджена в руках шейха або халіфа, але шейх міг на власний розсуд делегувати більшу частину політичного управління і загального контролю комусь іншому, наприклад, Хакаму II. Глава держави відповідав за зовнішні та внутрішні справи, верховнокомандував армією і мав право розпоряджатися життям і смертю своїх підданих.

Поступово монархові почали привласнювати різні чесноти, покликані захистити його від оточуючих і утруднити їхнє наближення до нього. Особливо яскраво це проявилось після проголошення Халіфа у 929 році. До цього під час п'ятничних молитов у мечетях проповідники зверталися за благословенням до хабасидського халіфа Багдада як до очільника мусульманської громади (хоча його політичне верховенство не визнавали), але після 929 року на його місці почали згадувати Абд ар-Рахмана III ан-Насіра.

Зазвичай у монарха був головний васал-інститут хаджиб. Візирі Аль-Андалуса користувалися меншою повагою, були представлені дрібнішими міністрами, відповідали за великий центральний секретаріат у палаці Омейядів у Кордові (він і надалі перебував там, коли самхаліфійський двір переїхав до нового палацового центру Мадінатаз-Захра в середині X ст.).

У кожному з 21 губернаторства (qura, множина: khuwal) (окрім Малуку), що становили Аль-Андалус, була своя маленька копія цієї адміністрації. Головою кожного губернаторства був губернатор-валівалі. Немусульманам було надано певний ступінь автономії. У кожній провінції немусульмани

об'єднувалися в общини, кожна з яких мала свого графа («куміс» арабською), що відповідав за податок на душу, а також мали своїх суддів.

Найманців уперше використовував аль-Хакам I (796-822 рр.), і їхня кількість поступово зростала. Здебільшого це були франки та слов'яни, колишні раби, а крім найманців до найманців долучилися бербери та негри з Північної Африки. Дехто з них служив особистими охоронцями правителів. Крім найманців, на військову службу призивалися і піддані, це були колишні хундоси (майно, віддане в борг разом з обов'язками військової служби) і городяни, і третю групу воїнів становили добровольці для «священної війни», і, вирушаючи на набір у християнські королівства, правитель оголошував спеціальний заклик до таких добровольців [6, с.20].

1.2. Особливості релігійного протистояння мусульман і християн

Характерною рисою мусульманської релігії є її активне втручання в усі аспекти життя людей. Не тільки особисте і сімейне життя віруючих мусульман, а й усе суспільне життя, політика, правовідносини, правосуддя і культурні інститути повинні бути повністю підпорядковані релігійному закону. Глава держави (халіф, падишах) вважався спадкоємцем Пророка, вище духовенство складало державний дорадчий орган, усі судові інстанції перебували в руках духовенства. Усе кримінальне та цивільне право ґрунтувалося на шаріаті - релігійному законі. Мусульманські богослови стежили за виконанням Шаріату й тлумачили його [7, с.240].

Таким чином, мусульманське духовенство виконувало і продовжує виконувати радше світські, аніж суто релігійні функції. Муллави мечеті фактично є вчителем у церковній школі. Каді - це судді та експерти з шаріату. Муфтії (вищі духовні особи) - головні авторитети в галузі шаріату. Улеми - це вчені-богослови та викладачі вищих релігійних шкіл. Рада улемів висловлює свою думку з питань релігії та права. У деяких країнах ісламські священнослужителі були видатними богословами, які також були шейхами-

радниками монархів. Роз'яснення шейх-уль-ісламу з деяких спірних питань північного вчення і політики вважалися незаперечними законами [8].

Раніше освіта молоді в мусульманських країнах була суто релігійною. Нижча школа (мектеб) розташовувалася при мечеті. Вища школа, медресе, була свого роду духовною академією. Там мученики вивчали Коран, іншу релігійну літературу та богословські питання. Мовою, якою проводили заняття, тобто мовою церковної літератури, була арабська, до речі, арабська писемність була прийнята і для тюркської та іранських мов.

Церква в мусульманській державі була, звісно, великою економічною силою. Згідно з шаріатом, церква могла володіти власністю, і ця власність вважалася невідчужуваною (вакф, множина - вакф). Вакфні землі склалися з подарункових пожертв халіфів (часів завоювання). у центральній Азії, наприклад, до половини оброблюваної землі належала церкві, що приносило величезні доходи.

Істинний іслам не йде на компроміс з іншими релігіями (на відміну, наприклад, від буддизму), але серед широкого загалу ісламські вірування часто переплітаються зі стародавніми, доісламськими віруваннями. Майже скрізь, особливо в найменш розвинених країнах, широко розповсюджений культ місцевих святих. Мусульманські святі часто виявляються просто мусульманськими іменами стародавніх божеств-покровителів землі. У багатьох місцях, особливо в Центральній Азії, поклоніння святим пов'язане з поклонінням Мазару. Припускають, що мазари - це гробниці святих, але насправді це стародавні місцеві святилища. За останні часи в ісламі (особливо в народів Центральної Азії) були виявлені глибші архаїчні вірування й ритуали, що належали до ісламу, але стосувалися поклоніння божествам родючості сільського господарства, культу предків. Серед мусульман також широко поширені вірування чаклунства і носіння амулетів (часто з текстами Корану), багато хто з муллоу працює чаклунами і знахарями [9, с.234].

Цікаво відзначити, що в багатовікових конфліктах між ісламом і християнством (а також багатьма іншими релігіями) іслам майже завжди

перемагав. У більшості середземноморських країн, де нині панує іслам, він витіснив колись панівне християнство (Північна Африка, Єгипет, Сирія і Мала Азія). На Кавказі більшість етнічних груп, де поширився іслам, були християнськими, але багато хто з них згодом був ісламізований (черкеси, кабардинці, аджарці, деякі осетини та абхази). На Балканах деякі болгари, македонці, боснійці та албанці, які колись були християнами, прийняли іслам. Інших прикладів масового навернення мусульман у християнство в історії не існує. Щоправда, мусульмани були вигнані з Піренейського півострова (Іспанія і Португалія) в результаті християнської реконквісти (XII-XV ст.), але це було результатом насильницького вигнання тих, хто сповідував іслам, а не ідеологічної перемоги однієї релігії над іншою.

Чому релігія Мохаммеда часто брала гору над релігією Христа? Вочевидь, тому, що вона була простішою, доступнішою і зрозумілішою для мас, особливо в країнах Східної Європи, де переважало патріархально-феодалне життя.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Перший розділ досліджує процес поширення ісламу в Європі під час Середньовіччя, зокрема його проникнення на Піренейський півострів. Аналіз показує, що арабське панування в цьому регіоні тривало близько 800 років і залишило значний слід в історії та культурі Іспанії. За цей час ісламська культура суттєво вплинула на різні аспекти життя місцевого населення, включаючи мистецтво, архітектуру, науку, філософію та мову.

Ісламська архітектура, зокрема, залишила помітний відбиток на будівлях, які сьогодні є пам'ятками світової спадщини, такими як Альгамбра та Мескіта-Кафедральний собор Кордови. Арабська мова значно збагатила іспанську, залишивши багато слів у словниковому запасі. У науці та філософії арабські вчені зробили вагомий внесок, передаючи європейцям знання античних філософів та розвиваючи власні інновації.

Загалом, розділ підкреслює, що цей період став основою для формування унікальної культурної спадщини, яка поєднує в собі елементи західної та східної традицій, а також сприяв розвитку сучасної іспанської культури та її багатогранності.

РОЗДІЛ 2. ВІДВОЮВАННЯ ПІРЕНЕЇВ

2.1. Виникнення іспано-християнських держав і початок Реконкісти

Під час завоювань 709-714 років рабам не вдалося закріпитися на вузькій території між Кантабрійськими горами, Піренеями та Біскайською затокою. Ці землі, населені кантабрами, астурами та басками, не були завойовані ані римлянами, ані готами, і процес феодалізації тут практично не відбувся. Нечисленні залишки вест готської армії, що втекли в Астурію, були підтримані місцевим населенням, і в 718 році біля міста Ковадонга арабські війська, послані для ліквідації останнього загону опору, були розбиті. Переможцем став Пелайо, родич останнього готського короля, який став першим королем Астурії; наприкінці 50-х років VIII ст. астурійська королівська сім'я, скориставшись конфліктом в Ал-Андалусі, придбала дещо більшу територію, ніж її первісна територія. Деякі з цих земель (Галісія) були приєднані, а інші спустошені. На кордонах утворився своєрідний загороджувальний пояс для запобігання арабським набігам, що слугував земельним фондом, придатним для колонізації та економічного розвитку (зафіксовано в документах початку IX ст.). Процес, у процесі якого іспанські християнські держави повертали та колонізували території, захоплені мусульманами, називали реконкістою (іспанською «зворотне завоювання») [10, с.78].

Держави, які в майбутньому складуть єдину Іспанію, йшли різними шляхами розвитку.

З королівств північного заходу Піренейського півострова першим було Астурійське королівство (початок VIII століття), яке в IX столітті об'єдналося з Галісією, а в XIX столітті розширило свої кордони й утворило Леонське королівство. У цей час до його складу також входила частина пізнішої Кастилії (графство Кастилія), проте згодом Кастилія відокремилася від Леона і пізніше (на початку XI століття) стала незалежним королівством. Пізніше ці держави (здебільшого Леон і Кастилія) об'єдналися в Кастильське королівство, яке наприкінці XI століття займало лише північно-західну частину Піренейського

півострова аж до річки Дуеро, а за його межами - арабські мусульманські території. Соціальна структура цих держав до реконквісти розвивалася на фундаменті, закладеному за часів вест готського періоду.

Просуваючись на південь півострова, християни утворили кілька держав, які за своїм устроєм і характеристиками нагадували сирійські держави хрестоносців: численна войовнича знать, сильно обмежена королівською владою, заможні й незалежні лицарі, самостійні міста і впливове духовенство. Існувала численна войовнича аристократія, що сильно обмежувала королівську владу, заможні й незалежні лицарі, незалежні міста та впливове духовенство. Між різними територіями практично не було зв'язку порозуміння, і кожна країна мала свої власні звичаї та звички (*fierras*).

Кастилія («Країна замків»), найбільша провінція в центрі півострова, була головним полем битви з мусульманами. Між ними залишалися великі простори досконало пустельних і безлюдних земель, що слугували захистом від набігів один одного. З успіхом християнського завоювання вона просунулася на південь, і її північні околиці знову опинилися заселеними. Колишні мешканці Мавританії або вимерли, або були змушені втекти, зберігшись лише в південній Андалусії. У результаті такого тривалого й послідовного спустошення економіка прийшла до занепаду, маври пішли, іригаційні системи були покинуті, а основний дохід приносило не сільське господарство, а скотарство, багато земель було віддано під скотарство, і, згідно зі звичаєм, власники мали двічі на рік переганяти величезні стада з північних районів до південних.

Численні дворяни, ідальго («власники»), народжені в боротьбі зі зброєю, цуралися продуктивної праці. Ідальго ставав той, хто оселився в захищеному від несприятливої погоди місті, вів шляхетний спосіб життя, не займався ремеслом і мав зброю на службі в короля. Світські феодали розділилися на три основні групи. Вище дворянство (*ricosombres*), представники якого могли вести війну незалежно від короля і таким чином набувати більше землі. Дрібні феодали, які, як і вище дворянство, були прямими васалами короля, а дрібні

феодалні лицарі (кавалери) виступали в якості кінних воїнів і отримували певні привілеї за свої послуги. У другій половині світу у війнах розвивалася своя містечкова релігійна і племінна гордість. Належність до стародавнього християнського роду, що не мав іудейських чи мусульманських предків, вважалася особливою честю. Проте на той час кастильське дворянство ще не сформувало себе як клас. Васальна ієрархія була далека від завершення. Представники вищої знаті володіли величезними земельними ділянками, на яких ґрунтувалася влада вищої знаті.

Основне багатство перебувало в руках духовенства. У містах, захоплених у маврів, третину землі віддавали церкві. Архієпископи були багатими джентльменами, що утримували королівські подвір'я, і зберегли звичай очолювати свої харизматичні посади, а також виїжджати у обладунках [11].

Реконкіста почалася зі збиття в долині Ковадонга (Королівство Астурія) у 718 році, коли місцеві ополченці під проводом Палаймо розгромили арабські сили вторгнення.

Процес стабілізувався, і остаточна перемога у XV столітті була досягнута завдяки тому, що всі групи населення християнських територій з тих чи інших причин були зацікавлені в реконкісті. Під час завоювань феодали отримували нові посади та посади в адміністрації завойованих територій, зміцнюючи свою незалежність по відношенню до центрального уряду. Церква не тільки отримала величезні земельні наділи, а й заснувала на колишніх мусульманських територіях нові єпархії, монастирі, єпископства, а також використовувала гасло боротьби християнства та ісламу для посилення свого ідеологічного та політичного впливу в суспільстві. Перемога над ал-Андалусом значно збагатила королівські фінанси і зміцнила становище та престиж королівської родини як на національному, так і на міжнародному рівнях. Селяни, які шукали на нових територіях свободу від хазяйських і державних повинностей, прагнули придбати землі, що ще не були поглинуті феодалними вотчинами. Міста, збудовані під час реконкісти, і міста, заселені

християнами після завоювання, отримали значні переваги. Спільним для всіх учасників війни з маврами було бажання отримати багаті трофеї.

Реконкіста тривала майже вісім століть і мала свої особливості на різних етапах іспанської історії. Наприклад, до середини VIII століття Реконкіста в Астурії характеризувалася міграцією населення з півдня на північ, освоєнням внутрішніх районів королівства вихідцями зі спустошених війною територій та маврами, які іммігрували; до середини IX століття пустельні прикордонні землі оброблялися окремими селянами й сеньйорами власним коштом. Потім цю територію почали освоювати окремі селяни і лорди за їхні власні кошти. Пізніше, коли кордони реконкісти наблизилися до населених земель, замків і міст, королівська влада взяла на себе їхнє управління [12].

Наприкінці VIII століття, поряд з Астурійським королівством, на Піренейському півострові з'явився ще один осередок Реконкісти: невдовзі після вдалого нападу Карла Великого на Сарагосу 778 року Франкське королівство зайняло територію сучасної Каталонії, Іспанську марку створили навколо Барселони. Гірський регіон між Астурією, Каталонією та арабськими територіями переходив під владу Франції до утворення двох невеликих держав - королівства Наварра і графства Арагон - у VIII і IX ст. Таким чином, усю північну частину півострова відвоювали у арабів.

На початку XI століття політична карта Іспанії кардинально змінилася. Після розпаду Каролінгської імперії на території Іспанської марки утворилося незалежне графство під назвою Барселона. Відвоювавши у маврів кілька великих міст на півночі треки Дуеро, король Астурії переніс свою столицю з Ов'єдо до Леона; реконкіста завершилася наприкінці X століття, в часи процвітання халіфату. Мусульмани на чолі з умілим полководцем ал-Мансуром неодноразово руйнували королівство Астурія та графство Барселона. Приблизно в цей час королівська влада Леона ослабла, а графи Кастилії набули великого впливу, успішно об'єднавши раніше розділені східні землі; у 1035 році Арагоні-Кастилія стали королівствами; у 1037 році король Фернандо I Кастильський переміг короля Леона; у 1038 році король Фернандо

І Кастильський переміг короля Фернандо І Іспанського; у 1039 році король Фернандо І Іспанський переміг короля Фернандо І Іспанського, об'єднав західну частину християнської Іспанії. Таким чином, на кінець 30-х років XI століття Піренейський півострів складався з королівств Кастилія, Наварра, Арагон, графства Барселона і залежних від нього територій, а також близько 30 мусульманських князівств [13].

2.2. Реконкіста XI-XIII століттях

Період з середини XI до середини XIII століття став для реконкісти періодом вирішального успіху. Роздроблена територія Мавританії виявилася відносно легкою здобиччю для християнських правителів. Так, у 1085 році кастильці захопили Толедо, столицю, що є найбільшим містом центральної Іспанії; на початку XII століття арагонці відвоювали Уеску та Сарагосу, а у 1147 році за підтримки Другого хрестового походу взяли Лісабон; наприкінці XII століття більша частина території півострова перейшла до рук християн. Однак їхнє просування на південь відбулося незрівнянно повільніше, ніж арабське завоювання Іспанії у VIII ст. По-перше, серед християнських держав на півострові не було єдності, союз між Леоном і Кастилією був неміцним. Королівство дещо розділили між собою сини померлих монархів; у 1137 році Арагоні-Каталонія уклали союз, але залишалися самостійними у внутрішньому управлінні; у 1139 році португальський граф Афонсу Енрікеш оголосив себе королем, але Кастилія змирилася з втратою регіону тільки після поразки від португальців у 1385 році.

Наварра, яка не обмежувала свої кордони з XII століття і не брала участі в Реконкісті, проте постійно брала участь у громадянських війнах на півострові. Мусульманські правителі ал-Андалуса часто залучалися в якості союзників у конфлікти між державами північного півострова, що, звісно, також заважало Реконкісті [14].

Ще одним чинником, що перешкоджав південній експансії Кастилії та Арагона, було військове втручання берберів у Північній Африці. Хоча андалузські вожді не зверталися по допомогу до берберів, побоюючись потрапити в їхню залежність, у кризові часи вони наносили важкі удари християнським правителям. Наприклад, їхні перемоги над кастильцями під Саракою в 1086 р. і під Аларкосом в 1195 р. відтермінували вирішальний успіх Реконкісти на кілька десятків років. З іншого боку, християнські князівства билися здебільшого своїми силами, а також отримували лише спорадичну допомогу ззовні (Франція, хрестоносці, Генуя, Піза).

Найважливішою обставиною, що визначала темпи реконкісти, була об'єктивна можливість завоювання і колонізації захоплених земель. Не завжди вдавалося побудувати укріплення на південному кордоні або утримувати гарнізони в містах, де нерідко траплялися повстання мусульман. В умовах нестачі людських ресурсів набуття земель без осілого населення не створювало стимулів для нових завоювань. Тому, починаючи з XI століття, в Мавританії часто відбувалося не завоювання окремих держав, а їхнє перетворення на держави-притони, правителі яких щорічно сплачували Кастилії та Арагону величезні суми грошей, що становили основу державних бюджетів цих королівств.

З огляду на перераховані вище обставини Реконкіста з XI по XIII століття була не поступовим плавним процесом, а скоріше стрибком уперед. Її головні перемоги припали на першу половину XIII століття. На початку століття Кастилії вдалося врегулювати відносини з сусідами, і в 1212 році її король Альфонсо VIII на чолі союзної армії розбив берберову Лас-Навас-де-Толоса. Після об'єднання Леону і Кастилії реконкіста зробила значний крок уперед: у період з 30-х по 50-ті роки XIII століття кастильці завоювали Гаен, Кордову і Севілью, найбільшу тайфу в Мавританії. Захопивши прибережні міста Середземномор'я й область Мурсія, Кастилія відрізала Арагону шлях на південь до Реконкісти. Її володіння поширилися на Валенсію, Балеарські острови, Сицилію, Сардинію і південну Італію. Арагонські королі також

володіли територіями на півдні Франції. Португалія завоювала Алгарве і завершила свою участь у Реконкісті.

Таким чином, наприкінці XIII століття на Піренейському півострові під владою загарбників перебувала лише Гранада і прилеглі до неї території, які не становили серйозної загрози християнській державі, і Реконкіста завершилася наприкінці XV століття.

У XIV і XV століттях кастильська і арагонська корони, спираючись на союзи з церквою, містами і дрібною знаттю та маючи значні доходи від морської торгівлі, повели рішучий наступ на політичні права великих феодалів, позбавивши їх значної незалежності. Наприкінці XV століття король відібрав великих феодалів, позбавивши їх права карбувати гроші, права розв'язувати приватні війни, права конфісковувати більшу частину землі. Король також володів землями духовних монастирів і лицарів.

У 1479 році Арагонія і Кастилія були об'єднані в єдину державу під владою однієї пари - Фердинанда Арагонського та Ізабелли Кастильської. Задля знищення влади великих феодалів королівську владу підтримали міста, і в 1480 році кастильські міста об'єдналися в союзи й організували власні ополчення, відомі як «священні армади», для боротьби з феодалами. Однак, використовуючи військову міць міст для приборкання феодалів, королівський уряд поступово зменшував незалежність міст. Церква, зокрема інквізиція, запроваджена в Іспанії в 1480 р., також значною мірою допомагала королівській владі.

Інквізиція, яка боролася з усіма видами антицерковної ересі, тим самим переслідувала всю соціальну й політичну опозицію існуючому порядку. У Іспанії, за словами Маркса, «завдяки інквізиції церква стала фундаментальним інструментом абсолютизму». Першою людиною, що очолила іспанську інквізицію, був лютий Торквемада, чие ім'я стало сумнозвісним.

Зміцнюючи свої позиції всередині країни, іспанський король напав на Гренадський емірат, останнє арабське володіння в Іспанії; після тривалої облоги в 1492 р. Гранада капітулювала, після чого іспанську інквізицію очолив

король Іспанії, який також був членом іспанської інквізиції. Гренада капітулювала. З її падінням увесь Піренейський півострів, за винятком Португалії, перейшов до рук іспанських королів. Маври здали Гренаду за умови, що вони, євреї, збережуть свою власність і свободу віросповідання. Проте ця обіцянка не була виконана. Переслідувані мусульмани підняли масове повстання і постала дилема: прийняти хрещення або покинути Іспанію. Багато мусульман і євреїв на півдні Іспанії емігрували до Африки. Таким чином, значна частина торговельно-ремісничого населення, що відіграло важливу роль в економічному розвитку Іспанії, залишила її. Маври, що залишилися в Іспанії та прийняли християнство, зазнавали постійних переслідувань з боку церкви.

При Фердинанді й Ізабеллі в Іспанії була встановлена абсолютна монархія. Великі феодали втратили свою політичну незалежність і стали придворними вельможами. Кортеси втратили своє колишнє значення і скликалися рідше. Управління стало бюрократичним, зосередилося в руках королівських рад у центрі та королівських чиновників у провінціях. Багатовіковий розвиток регіональних і станових відмінностей в Іспанії позначився на надзвичайній громіздкості й неузгодженості її адміністративних структур.

2.3. Наслідки Реконкісти

З середини XIII століття економіка Іспанії та Португалії страждала від дедалі серйозніших криз, пов'язаних з основними завданнями реконкісти. Християнські завоювання призвели до масового відтоку мавританського населення до Гренади та Північної Африки, а мусульмани часто виганялися з країни за наказом королівської влади. Це мало підірвати високорозвинену сільськогосподарську культуру і столичні ремесла Андалусії, а також погіршити соціальні умови для розвитку селянського господарства і ремісничого виробництва.

Поряд із визвольним характером Реконкіста набула обрисів колонізаційного руху. Селяни Північної Італії рушили на південь, розселилися на ново завойованих землях, а чимало селян переселялося до прикордонних районів, прагнучі до доконечного визволення. Активну роль у Реконкісті відігравали дрібні лицарі, купці та ремісники.

По мірі того, як селяни оселялися на завойованих територіях, селянські громади відновлювалися на новій основі. Під час Реконкісти в Кастилії та Леоне почали з'являтися вільні селянські громади, так звані бегетрії, члени яких були значно менш залежні від своїх господарів, ніж інші селяни. Деякі бегетрії (ймовірно, меншість) користувалися правом знаходити необмежену кількість лиходії в будь-якому місці королівства на будь-який термін. У хроніках йдеться: «.....І всі ці бегетрії, як кажуть, можуть обирати та змінювати своїх господарів вісім разів на день, інакше кажучи, стільки разів, скільки забажають... Це відбувається, коли бегетрія вирішує, що господар, що володіє ним, гнобить її». Інші бегетрії мали право обирати лорда тільки з певного клану або з кола, до якого належала громада. Це так звані бегетрії «від клану до клану» [15].

Послаблення процесу колонізації дозволило феодалам у північних регіонах півострова посилити експлуатацію селянства, особливо це стосувалося Каталонії та Арагона, де наприкінці XIII - першій половині XIV століття, коли в сусідній Франції скасували кріпосне право, особисту залежність тут було законодавчо закріплено. Лемени (збірна назва каталонських кріпаків) повинні були сплачувати певні трудові повинності, позначені як «погані звичаї», підпорядковувалися суду сеньйора, сеньйори мав право навіть засудити їх до смерті, а можливість втечі кріпаків зі своїх феодалів була суворо обмежена. Несприятливі зміни відбулися і в становищі селян у Кастильському королівстві: у Кастилії, Галісії та Леоне було збільшено провінції соларіосів і зменшено права беджетріасів, а в центральній і південній частинах півострова різко зросла частка земельних платежів у натуральній та грошовій формах. Комерційне скотарство великих лордів, церков і йорденів

стало становити серйозну загрозу селянському господарству: на початку XIV ст. в Іспанії була введена довгошерста вівця меринос, вовна якої користувалася великим попитом в Італії, Англії та Фландрії. Це збільшило частку скотарства у вітчизняній економіці і сприяло переходу феодалів на державні землі з метою розширення пасовищних угідь. Масовий експорт сировини за кордон призвів до зростання цін на внутрішньому ринку й ослаблення місцевих текстильних ремесел. У Португалії зернове господарство розвивалося здебільшого в портових містах, які спеціалізувалися на експорті сільськогосподарської продукції. В той самий час селянська власність ставала дедалі більш диференційованою, зростала кількість дрібних землевласників, що жили на умовах феодалної оренди, а оплата найманої праці в Португалії (як і в Іспанії) була обмежена законом.

У XIV і XV століттях можливість перетворення заможних селян-городян аристократів у Кастилії та Португалії практично зникла. Раніше, у XIII-XIV століттях, виокремлення сільських і міських кабальєрів на окрему соціальну групу стало розмитим, їхні бідняки ставали частиною дрібного селянства й злиденних городян, а вищі класи приєдналися до кабальєрів і відмовилися від продуктивної діяльності. Відтоді і закон, і станова мораль почали розглядати працю (особливо ремісничу і торговельну) як несумісну з саристократичним статусом. У той же час ідальго продовжували жити як у містах, так і в сільській місцевості, становлячи впливову частку населення і контролюючи муніципальні установи. Ще однією особливістю цього періоду стала зростаюча відокремленість вищих ешелонів феодалного класу-дворянства (*ricosombres, grandes*). Цьому сприяло запровадження наприкінці XIII століття в Кастилії майорату, тобто невіддільності дворянських володінь від процесу престолонаслідування, та навмисні обмеження на придбання титулу вельможі. Зрештою, з XIII по кінець XV століття боротьба всередині правлячих класів помітно загострилася.

Закінчення Реконквісти скоротило доходи аристократів, централізаторська орієнтація короля викликала неабияке невдоволення як

феодалів, так і міст, а різні аристократичні угруповання боролися за політичний вплив і право на королівські доходи. Усе це створювало сприятливі умови для запеклих і тривалих внутрішніх конфліктів у всіх християнських державах на Піренейському півострові [16].

У XIV і XV століттях у країні панувала феодальна анархія, і королівська влада могла контролювати ситуацію, лише встановлюючи баланс між ворогуючими «союзами», «братствами» і «лігами» за допомогою взяття страху. Об'єднання Кастилії та Арагона допомогло певною мірою стабілізувати ситуацію в Іспанії. Складність внутрішньої розстановки політичних сил і наявність войовничої великої знаті були одними з причин, що спонукали іспанських та португальських монархів у XV і XVI століттях до зовнішньої експансії, зокрема до завоювання колоній.

Роль католицької церкви в середньовічній Іспанії була особливо важливою, і Реконкіста проходила під гаслом боротьби з християнським ісламом. Церква не лише проповідувала релігійну війну, а й брала в ній участь. Багато єпископів мали власні армії або самі брали участь у битвах і походах. Важливу роль у Реконкісті відігравали лицарі Духа. Архієпископ Толедо, глава іспанської церкви, та інші відомі єпископи (архієпископ Сантьяго, архієпископ Картахени та архієпископ Барселони) були провідними членами рад і президій королівства Кастилії та Арагона.

Іспанська церква доклала чимало зусиль, щоб повернути мусульман на завойованих територіях у християнство. Насильно охрещені маври (мориски) часто потайки виконували ісламські обряди. християнська церква Моїсея в аль-Андалусі розробила свої ритуали та особливі особливості тлумачення Святого Письма, що їх не визнавало ані папізм, ані духовенство Кастилії та Арагона. Ці чинники призвели до посилення боротьби з єрессю в XV столітті, і в 1481 році було засновано інквізицію - спеціальний суд церкви; у 1483 році іспанська інквізиція на чолі з Торквемадою та за підтримки Фердинанда та Ізабелли (прозваних католицьким королем) провела протистояння з ними, влаштувавши на них масові гоніння.

Таким чином, основними наслідками реконквісти можна вважати такі:

-Моріски (маври) не були позбавлені громадянських прав, але були переселені в спеціальні райони міста;

-Євреї користувалися юридичним захистом від податків;

-Поширення рабства (маври, жителі Північної Африки);

-Королівські комісари стежили за розселенням християн;

-Королівській владі (прийняття римського права) протистояло крихке дворянство (гранди), політично представлене Кортесами;

-Феодальні чвари тривають до кінця держави (Кастилія); королівська влада залежить від міст, які отримують гегемонію над провінціями і створюють союзи (германці);

-Сильний вплив церков із багатими субсидіями (францисканці, домініканці);

-Готична архітектура (собори Толедо, Буржа);

-Арабські науки (математика, медицина, філософія) вплинули на нові університети.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Другий розділ аналізує процес відвоювання Піренейського півострова від арабського панування, відомий як Реконкіста. Це складний період, який тривав кілька століть, з VIII до XV століття, і включав численні битви, військові кампанії та зміни в політичній та культурній структурі регіону.

Початок Реконкісти можна віднести до битви при Ковадонзі в 718 році, коли християнські сили здобули перемогу над мусульманами. Відтоді тривали боротьби між християнськими королівствами та арабськими еміратами за контроль над територією Піренейського півострова. Важливими подіями цього періоду були битва при Лас-Навас-де-Толоса в 1212 році, яка стала ключовим переломним моментом, і завершення Реконкісти у 1492 році із завоюванням Гранади.

Розділ показує, що Реконкіста була не лише військовим конфліктом, але й соціально-політичним процесом, який сприяв формуванню нової політичної структури та відновленню християнського впливу в Іспанії. Відвоювання призвело до встановлення християнської культури та звичаїв, зміцнення ролі Католицької церкви та утворення єдиного іспанського королівства.

Реконкіста також заклала підвалини сучасної іспанської держави та національної ідентичності. Результатом було формування культурної, мовної та релігійної єдності, яка зберігається в Іспанії до сьогодні. Розділ підкреслює важливість Реконкісти як ключового моменту у розвитку іспанської історії та її впливу на сучасне суспільство.

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ІСЛАМСЬКОГО ЧИННИКУ НА ІСПАНІЮ

3.1. Вплив арабської культури на культуру Іспанії

Андалусія стала одним із центрів розвитку ранньосередньовічної іспанської культури після арабського завоювання. Політично незалежна, Андалусія в культурних відносинах залишалася провінцією Багдада [17].

Увійшовши до комплексу країн, завойованих арабами, арабська Іспанія сприйняла культурні досягнення, що склалися в мусульманських країнах унаслідок засвоєння і переробки спадщини іранської, середньоазіатської, західно-римської та візантійсько-сирійської культур.

Араби займалися наукою і філософією, тоді як більшість західних країн перебувала в невігластві. Саме завдяки арабам європейці вперше дізналися про досягнення стародавніх греків, і це стало початком нової європейської науки. Сліди арабських запозичень залишилися в науковій лексиці європейських мов, таких як географія, спирти та хімія («алхімія» - суто арабське слово, що пізніше почало означати забобонні пошуки дивовижних властивостей предметів). Як правило, багато слів, що використовуються в торгівлі та повсякденному житті, такі як базар, магазин, митниця, арсенал і фігура, всі мотиви висловлювань запозичені в арабів.

Крім ісламського богослов'я і права, у X столітті у вищих школах Кордови викладали філософію, математику, астрономію, фізику і медицину. Студенти приїжджали вчитися не лише із Західної Європи, а й із країн Центральної та Західної Азії. Бібліотека кордовського халіфа Хакама II (961-976) налічувала 400000 рукописів. Наукові праці перекладалися з давньогрецької на арабську; починаючи з XI століття арабська Іспанія також зайнялася перекладом літератури творів давньогрецьких авторів, що збереглися в арабських перекладах, що дало змогу західноєвропейським вченим уперше повною мірою ознайомитися з цими творами.

Ще важливішим було те місце, яке посідав Кордовський халіфат у розвитку духовної культури як у Європі, так і на Сході. Люди з Франції, Німеччини та Англії приїжджали вчитися в прекрасну Кордову, столицю, яку з гордістю називали «домом науки». Серед численних навчальних закладів особливим авторитетом користувався Кордовський університет, де світські науки вивчали поряд із Кораном та ісламським богослов'ям. Найбагатша бібліотека Кордови, подібна до якої була відома лише в стародавні часи, була відома в усьому світі. Бібліотека, зібрана обізнаним монархом АЛЬ-ХАКАМОМІ(961-976) у Кордовському палаці, налічувала щонайменше 400000 томів.

За наказом цього монарха мережа агентів, уповноважених і переписувачів проводила бібліографічні дослідження по всьому мусульманському світу. У Іспанії любов до книг перетворилася на справжню пристрасть. Попит на книги був настільки великий, що багато жителів Кордови заробляли на життя копіюванням цінних манускриптів. Араби познайомили європейців із винаходом китайського паперу, що виготовлявся у спеціальних майстернях у Хаті беї та Толедо. Яскравим свідченням культурної значущості Кордови є те, що, на відміну від решти Європи, більшість населення була неписьменною. З брукованими вулицями, тисячами будинків, чудовими палацами та мечетями, мостами та акведуками, громадськими лазнями та прекрасними садами Кордову, що налічувала 500 000 жителів, можна було порівняти з Константинополем, Дамаском і Багдадом.

Будівництво Соборної мечеті в Кордові було задумано як своєрідне відродження знаменитої мечеті Омейядів у Дамаску (705-715) в далекій країні. Від самого початку дух наслідування сирійським традиціям охопив весь уклад життя, поезію, музику й архітектуру Кордови. Спогади про втрачену батьківщину призвели до того, що багато міст на Піренейському півострові стали називатися на честь сирійців, а процвітаючу долину Гвадалквівір порівнювали з ареалом Гута поблизу Дамаска. Абд-ар-Разман I, новоприбулий, який побудував свою резиденцію поблизу Кордови між 785 і

788 роками, зведену Халіфом Хішамом у пустелі Пальміра. За переказами, незнайомець написав поему «Присвята пальмі», у якій його доля вигнанця ототожнюється з пальмою, пересадженою в чужій країні. У міру посилення могутності Кордовської держави із Сирії прибували її мігранти, розширюючи її вплив на Арабському Сході. Мечеті Дамаска, Каїра і Кордови утворюють сузір'я з безлічі знаменитих колонних мечетей арабського світу, що збереглися донині. Серед цих чудових і величних світових архітектурних споруд особливе місце посідає Соборна мечеть у Кордові [18].

Які його предки в Дамаску, халіф Аль-Хакам II хотів виставити твори візантійського мистецтва в Соборній мечеті в Кордові, попросивши візантійського імператора Нікіфора Фоку надіслати в місто досвідчених майстрів. Той привіз до Кордови скляну пасту, подаровану імператором, і, за словами літописця, саме тут у нього з'явилися підмайстри, що перевершили всіх візантійців. Мозаїки, якими рясно оздоблені ниші каплиці, зображують типові візантійські мотиви: квіти зі стеблами, виноградні грона та сяючі пелюстки. Стиль мозаїки жвавий, величний та пишнуватий, але водночас поштовх - чіткий і чітко графічний, що гармонує із зовнішнім виглядом мечеті, де панує дух стародавності та сходу.

Мечеть була настільки гарна, що християни, які захопили місто, не наважилися її зруйнувати, як це зробили мечеті в Севільї, Толедо, Гранаді, Малазі, Альмерії та інших андалузських містах і селищах. Пишалися спорудою не лише жителі Кордови, які щорічно збирали гроші на ремонт мечеті. Увесь християнський світ вболівав перед цим унікальним пам'ятником. На те, що Кордовська мечеть перевершувала арабські мечеті за своїм оздобленням і величчю, вказав у XIII столітті видатний іспанський історик, архієпископ Толедський Родріго Хіменесде Рада. Мечеть була освячена як хрест Вознесіння Божої Матері і стала християнським місцем поклоніння.

Літературною мовою арабської Іспанії IX-XI століть була класична арабська, якою розмовляли як місцеві християни, так і мусульмани. Норми та ідеали андалузської поезії були взірцями, розробленими у східній частині

Халіфату. Однак поступово андалузька поезія набула місцевого колориту у вигляді відомих тем, образів і порівнянь, а також розвитку нових форм строф, таких як мувашша («оперезана») і зазар («мелодія»). Ці форми виникли в народному середовищі в результаті взаємодії культури арабів і місцевого циганського населення. Зміст - любовна лірика. Захар став улюбленим народним жанром у мусульманській, християнській та християнській Іспанії, поширився в усіх арабських країнах і вплинув на розвиток ранньої провансальської поезії. У Андалузії переважала поезія класичного спрямування, куди проникали «нові стилі» [19, с.25].

На андалузьку культуру великий вплив справили культури арабськомовного Заходу і Центральної Азії, а також праці вченого Мухаммада ібн Муси Хорезмі (IX ст.) і видатного мислителя Ібн Сіни (Авіценни). Андалузький поет Ібн Кусман (нар. бл. ок. 1080 р.) відмовився від традиційних традицій. р.) відмовився від традиційних умовностей класичної арабської поезії та писав майже розмовною мовою з великим використанням іспанської. у своїх творах ІбнКусман оспівував радощі життя. ібнхазман (994-1063) досконало опанував тонкощі арабської поезії та в 1029 році написав свою знамениту любовну поему «Намисто голубки».

Розквіт далузької поезії припадає на XI століття, коли Кордовський халіфат був поділений на кілька еміратів, в основному на Севілью, Бадахос, Хаен, Гранаді, Альмерію, Валенсію і Мурсію, і в кожному з них виникла придворна літературна спільнота, де повсюдно поширювалися гімни, еротична та вакхічна поезія.

Арабський архітектурний стиль, що склався здебільшого в Кордові та Гранаді, зазнав впливу місцевого романського стилю, що розвивався, який згодом вплинув на романські та готичні споруди на завойованих у арабів землях (наприклад, Ворота Сонця в Толедо, будівлі XI і XII століть в Авілі та Саламанці). Серед архітектурних пам'яток ранньосередньовічної арабської Іспанії виділяється Соборна мечеть у Кордові, остаточно збудована в X столітті.

У західній частині староіспанського Марко, в Каталонії, архітектура розвивалася динамічно. Встановивши ранні контакти з усім Середземномор'ям, Каталонія в XI столітті перетворилася на процвітаюче графство з високою культурою. Пам'ятники X-XI століть у Русильйоні (Франція) тісно пов'язані з каталонським мистецтвом. Каталонські художники засвоювали уроки італійських архітекторів, які, як доведено, були присутні в Іспанії з XVIII століття, вивчали архітектуру християн-мусульман, що привезли передові архітектурні споруди із земель, завойованих арабами.

Починаючи з X століття будівлі в Каталонії повністю вкривалися циліндричними склепіннями, для зміцнення конструкції в них вводилися пружинні арки, а інтер'єр оздоблювали напівколонами та пілястрами. Ці особливості особливо чітко простежуються в церкві Сан-Педро-де-Рода (освячена у 1022 р.), де два яруси колон, що підтримують пружинні арки, створюють величну перспективу в нефі. Архітектурні прийоми каталонських будівничих сконцентровані в монастирській церкві Ріполя (1020-1032), де архітектори поєднали принципи ранньохристиянських Т-подібних основ із прийомами ломбрідської мозаїчної архітектури.

Культуру християнських областей північної Іспанії в IX-X століття визначали контакти з арабським півднем, що розвивався. У регіоні процвітало мистецтво мініатюри: оформлення християнських рукописів у 8-9 століттях обмежувалося суто декоративними мотивами, кольоровими і друкованими; у 10 столітті з'являються сюжетні зображення; у 11 столітті запроваджується «мініатюра» (різновид мініатюри), а в 9 і 10 століттях - «мініатюра». На Біблії Леона (920 р., Леон, Кафедральна бібліотека) зображені прикраси та фігури, окреслені яскравими кольоровими смугами, які виділяються силуетом на вільному полі аркуша; особливу частину іспанської мініатюри XX ст. склали ілюстрації з підручника дудлуліванського ченця Беатуса, який у 786 р. написав коментар до Апокаліпсису.

У X столітті арабська Іспанія стала культурним центром не тільки мусульманського світу, а й усієї Європи.

3.2. Вплив арабської мови на іспанську крізь історичну призму

Вплив арабської мови на іспанську дуже великий і проявляється в різних аспектах:

Лексика: лексика: близько 4000 слів іспанською мовою мають арабське походження, серед них слова, пов'язані з наукою (наприклад, алгебра), технологією (наприклад, алмаз, альмадена), їжею та напоями (наприклад, azúcar, цукор) і природними явищами (наприклад, cenit, zenith).

Фонетика та фонологія: Іспанською мовою введено арабські звуки, відсутні в латинській мові, наприклад, звук [x] у словах «jalisco» і «jardín».

Граматика: Арабська коренева система також вплинула на іспанську мову. Наприклад, в іспанській мові є багато слів, утворених з арабських коренів, таких як «aceituna» (олива) і «azulejo» (плитка), які можна віднести до арабського кореня «z-l-'j» (захищати, покривати).

Синтаксис: арабська та іспанська мови мають різні синтаксичні структури, але арабський вплив простежується в структурі речень, особливо у використанні сполучників і пунктуації.

Ці аспекти показують, як арабська мова вплинула на розвиток іспанської, зробила її більш різноманітною і багатогою. Вивчення цього впливу дає змогу глибше зрозуміти розвиток мови і культури на Піренейському півострові.

Термінологія і номенклатура Багато термінів у галузі природничих наук, математики, медицини та архітектури мають арабське походження і були виведені на іспанську мову в період арабського панування. Наприклад, «algoritmo» (алгоритм), «alcohol» (алкоголь) і «alquimia» (алхімія) мають арабське походження.

Діалекти та регіональні варіації У деяких частинах Іспанії, таких як Андалусія, де арабське панування було найбільш вираженим, арабський вплив сильніше відчувається в діалектах і вимові. Наприклад, деякі діалекти зберігають деякі фонетичні особливості арабської мови.

Мовні варіації та термінологія У іспанській мові є мовні варіації та лексика, на які вплинула арабська мова. Наприклад, такі арабські слова, як «yanta» (їжа) і «jeque» (шашки), трапляються в «lunfardo» (аргентинський сленг) [20].

Елементи культури Культурні аспекти, такі як традиції, ритуали, мистецтво та архітектура, також відображають арабський вплив в Іспанії. У архітектурі, наприклад, арабські мінгамбри (внутрішні дворики) і мозаїки залишили свій слід в іспанській архітектурі.

Ці аспекти свідчать про багатогранний вплив арабської мови на іспанську мову та культуру, що призвело до формування багаточислової та різноманітної іспанської лінгвістичної та культурної спадщини.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Культурологічний вплив ісламського чинника на Іспанію є надзвичайно значущим і виявляється у багатьох аспектах іспанської культури. Під час арабського панування на Піренейському півострові протягом кількох століть ісламська культура глибоко інтегрувалася в місцеві звичаї та традиції, залишивши помітний слід у мистецтві, архітектурі, музиці, літературі та мові.

У сфері архітектури арабська спадщина найбільш помітна у формах будівель, які поєднують в собі декоративні елементи ісламського стилю, такі як геометричні візерунки, арабески та складні орнаменти. Важливими прикладами є Альгамбра в Гранаді та Мескіта в Кордові, які відображають високий рівень майстерності та естетики ісламської культури.

Ісламська культура також внесла свій вклад у розвиток науки та освіти в Іспанії, зокрема в галузі медицини, математики, астрономії та філософії. Праці арабських вчених були перекладені та поширені по всій Європі, сприяючи розвитку європейської цивілізації.

У мові та літературі арабська спадщина також залишила свій слід, оскільки багато арабських слів увійшли до іспанської мови, зокрема в галузях, пов'язаних з наукою, торгівлею та побутом. Літературні твори цього періоду, такі як поезія та філософські праці, демонструють синтез арабських і християнських ідей.

У музиці та танці також можна простежити вплив ісламської культури, який проявляється у використанні певних мелодій, ритмів та інструментів.

Загалом, ісламський чинник відіграв важливу роль у формуванні культурної спадщини Іспанії, створивши унікальне поєднання західних та східних елементів. Цей багатокультурний вплив продовжує бути помітним і сьогодні, надаючи Іспанії її власну, неповторну культурну ідентичність.

ВИСНОВКИ

Загальні висновки дослідження стосуються того, як арабське панування на Піренейському півострові вплинуло на формування сучасної іспанської культури та мови, а також культурної спадщини країни. Це включає архітектурні пам'ятки, такі як Альгамбра в Гранаді та Мескіта в Кордові, які є яскравими прикладами ісламського мистецтва та майстерності.

Культурологічний вплив арабської спадщини проявляється також у мові та літературі, де багато арабських слів увійшло до іспанської мови. Також ісламська культура вплинула на розвиток науки та освіти в Іспанії, що сприяло прогресу в різних галузях знань.

Відвоювання Піренейського півострова під час Реконкісти було тривалим і складним процесом, що охоплював кілька століть. Цей період був визначений численними військовими кампаніями та битвами між християнськими та арабськими силами, які поступово призвели до відновлення християнського контролю над більшою частиною території Іспанії. У міру просування Реконкісти відбувалися зміни у політичній структурі регіону, формувалися нові держави та королівства, зокрема Кастилія, Леон та Арагон.

Важливим аспектом Реконкісти було також повернення християнської культури та релігії, що супроводжувалося будівництвом церков та монастирів, а також відновленням християнських традицій та цінностей. Це сприяло зміцненню національної ідентичності та формуванню нової політичної та культурної єдності в Іспанії.

Повернення християнського впливу також призвело до значних змін у культурній та соціальній сфері. Християнська культура почала переважати, впливаючи на мистецтво, літературу та інші аспекти життя. Водночас ісламська спадщина залишила помітний слід у вигляді архітектурних пам'яток, мистецтва та мови.

Реконкіста заклала основи для формування єдиної іспанської держави, що зрештою сприяло створенню потужної національної держави, здатної брати активну участь у політичних та економічних процесах Європи та світу. Це стало фундаментальним етапом в історії Іспанії, який визначив її подальший розвиток і роль у світовому контексті.

Загалом, дослідження підтверджує, що арабське панування на Піренейському півострові залишило глибокий слід в історії та культурі Іспанії, створивши багатий шар культурної спадщини, який поєднує західні та східні традиції. Цей вплив продовжує бути помітним і сьогодні, надаючи Іспанії її власну унікальну культурну ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградов В.С. Лексикологія іспанської мови. Дніпро: ВПМ, 2003. 121 с.
2. REAL DECRETO 831/2003, de 27 de junio, por el que se establece la ordenación general y las enseñanzas comunes de la Educación Secundaria Obligatoria.
3. Григор'єв В.П. Історія іспанської мови. К.: Вид-во Абетка, 2020. 83 с.
4. Council of Europe The European Framework of Reference for the Teaching of Languages. Strasbourg: Council of Europe. 2020. P.28.
5. Сингаївська Г.В., Наубетова О.Д. Арабізми у сучасній іспанській мові : історія запозичення й особливості функціонування. Мовні і концептуальні картини світу. 2020. №. 43 (3). С. 108-115.
6. Фільштинський І.М. Арабська література в Іспанії (андалуська література) VIII-XIII ст. Історія всесвітньої літератури: В 8 томах Львів: Росток, 1983-1994. 2020. 291 с.
7. Історія всесвітньої літератури: в 9 т. Т. 2. 2019. С. 240-248.
8. Real decreto de 20 de julio de 1900, Colección Legislativa de España, vol. 2º de 1900, art. 3, p. 533-534.
9. Зацний Ю.А. Янков А.В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник: словник неологізмів. Вінниця : Нова книга. 2019. С. 234–236.
10. Яримович В. Нарис історії української студентської громади та українських поселень в Іспанії (1946– 1996). Філядельфія-Мадрид, 2019. 196 с.
11. Avance Censo 2001, INE. In <http://www.ine.es/prensa/np648.pdf>
12. Common European Framework of Reference for Languages.
13. European Charter for regional or Minority languages. In http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/default_en.asp

14. Ley 10/2009 de 22 de diciembre de uso, protección y promoción de las lenguas propias de Aragón. In http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/ar-110-2009.html
15. Ley 14/1970, de 4 de agosto, General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa. In http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-1970-852
16. Morales, C. et al. (2000) La enseñanza de lenguas extranjeras en España. Madrid: CIDE.MECD.
17. Plan de Acción 2010-2020. In <http://www.educacion.gob.es/dctm/ministerio/horizontales/prensa/documentos/2010/plan-de-accion-2010-2011vdefinitivafinal.pdf?documentId=0901e72b801b3cad>
18. Plan estratégico de ciudadanía e Integración 2007-2010. In http://extranjeros.mtin.es/es/IntegracionRetorno/Plan_estrategico/pdf/PECIDEF180407.pdf
19. Багана Ж., Єркова Д.М. Запозичення іспанської мови у лінгвокультурному аспекті. К.: Буква, 2014. 93 с.
20. Plan General de Normalización de la Lengua Gallega (2004). In [http://www.xunta.es/linguagallega/archivos/PNL22x24_textointegro\).pdf](http://www.xunta.es/linguagallega/archivos/PNL22x24_textointegro).pdf)